1 Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka

Tremtis

LIETUVA!

ANTANAS MIŠKINIS.

1.

Tave papuošt žadėjom,
Kaip savo tikrą seserį.
Esi pačioj jaunystėj
Ir pačiame pavasary.

Šiandien dainuot norėtųs
Pačiais gražiaisiais rimais.
Paskendo mano mintys
Tavo naujuos arimuos.

Rūstavo vėtra vakar
Po kalnus ir pašlaites,
Kad tu likai be Vilniaus,
Kad palikai našlaitė.

2.

Čia būna žalios vasaros,
O dar žalesnės rūtos.
Prisiminė man baudžiavos,
Prisiminė rekrūtai.

Ir tie pilki artojai,
Kada nevalion varė juos;
Jie vargus ėjo keliais,
Kaip Vilniuje Kalvarijas.

Daugel dainų sudėjo
Ant gonkų balto klevo.
Paskui į Prūsų žemę
Knygų parnešt keliavo.

3.

Praėjo metų eisena.
Tekėjo tykiai upės.
Buvo pakilus nuotaika,
Pakilęs buvo ūpas.

Kai vieškeliai sudundo,
Net beržai žemėn sviro —
Žagres palikę dirvoj,
Karan išėjo vyrai.

Vieni laisvi sugrįžo,
Kitiems rankas pašovė,
Tretiems ant lygaus lauko
Mediniai kryžiai stovi.

4.

Apie tave dūmodams,
Šiandien dainuot panūdau.
Skaičiau iš drobių rašto,
Kad esi lėto būdo.

Kur mes tave nuvesim
Ir dovanų ką duosim?
Šiandieną gilios mintys
Įsimetė veiduosin.

Kuriais žiedais papuošim
Tave kaip tikrą seserį?
Esi pačioj jaunystėj
Ir pačiame pavasary.

Spausdinamojo eilėraščio autorius Antanas Miškinis (gimęs 1905) savo poezijoje apdainuoja lietuviškąjį sodžių, Lietuvos gamtą, su žeme suaugusį lietuvį sodietį, paneigdamas tuščią miesčioniškumą. Poetas paliko Lietuvoje. Okupanto jis buvo apkaltintas tautiniu nacionalizmu ir nuo to laiko neturima patikslintų žinių apie jo likimą.

„Kai grės pavojus Amerikos taikai . . ."

Amerika karo temomis

Paskutiniojo meto amerikiečių spaudoje vis gausėjo pasisakymų karo temomis. Ypač po Berlyno konferencijos paaiškėjus sovietų nesukalbamumui, amerikinėje spaudoje pasirodė samprotavimų, ar beverta amerikiečiams lūkuriuoti, kol sovietai galutinai pasiruoš ir taps grėsme Amerikos žemynui.

Pažymėtini būdingi šia tema Jungtinių Amerikos Valstybių užsienio reikalų ministerio Dulles paskutinio meto pareiškimai.

Kovo eigoje Caracase, Venecueloje, įvyko dešimtoji tarpamerikinė konferencija, kurios metu Kolumbijos užsienio reikalų ministeris Evaristo Sourdis iškėlė mintį, jog Amerikos žemyno tautos turinčios imtis bendrų priemonių pasitikti internacionalinę ideologiją (komunizmą), gręsiančią laisvoms tautoms ir pasauliui.

Jungtinių Amerikos Valstybių užsienio reikalų ministeris Dulles ta proga pareiškė, jog esąs pats metas pasisakyti, jog priešišką charakterį svetimojo despotizmo Amerikos tautos jau pažįstančios. Jei tas despotizmas bandys veržtis į Amerikos erdvę plėšikauti, tada „mes su juo pasielgsim kaip ir su kiekvienu, kuris grės Amerikos taikai".

Grėsmės Amerikos taikai samprata

Samprata grėsmės taikai, šiuo atveju Amerikos taikai, gana plati ir įvairi. Tai daugiau politinės prigimties sakinys. Jis neatskleidžia viso Amerikos užsienio politikos turinio, o teišryškina pagrindinę tezę: — Amerika ginsis, kai svetima jėga grės jos taikai.

Dėl to ir ėmimasis gynybinių priemonių gali būti įvairiai aiškinamas:

1) Amerika gali imtis gynybinių priemonių, kai bus tiesiogiai priešo puolama,
2) tačiau šitų priemonių (gynybinių) ji gali imtis ir tuo atveju, kada jai **atrodys**, jog priešo laikysena ar pasirengimai **gręsia** Amerikos taikai ir saugumui.

Amerikos politika — gynymosi politika

Ryšium su amerikinėje spaudoje pasirodžiusiais samprotavimais karinėmis temomis, tiek Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Eisenhoweris spaudos konferencijose, tiek užsienio reikalų ministeris Dulles „Foreign Affairs" žurnale šitaip aptarė dabartinės Amerikos vyyriausybės koncepciją:

1) Jungtinės Amerikos Valstybės su savo sąjungininkais turi tiek kariniai pasirengti, kad priešas susilaikytų nuo savo agresijos,
2) Amerika ir jos sąjungininkai privalo tiek pasirengti, kad kolektyvinis saugumas būtų veiklus, tai yra kad būtų pasiruošta visur sutikti agresorių, kur jis bepultų.
3) Atlanto Paktas ir Rio de Janeiro paktas (Pietų ir Šiaurinės Amerikos savitarpinės pagalbos paktas) pareigoja Jungtines Amerikos Valstybes užpuolimo atveju ginti savo sąjungininkus, nes JAV senatas, pasisakydamas už kalbamus paktus, tuo pačiu laidavo užpuolimo atveju jungimąsi šitų valstybių gynybon.

Gana bičiulystės su agresorium

Būdingi Dulles pareiškimai užjūrio spaudos klūbui apie nūdienės Amerikos vyriausybės pažiūrą dėl komunistinės Kinijos pripažinimo (su ja užmezgimo diplomatinių ryšių) ir jos priėmimo į Jungtines Tautas. Netolima praeitis teikia pamoką Amerikai. Kai 1933 metais Sovietų Sąjunga Jungtinių Amerikos Valstybių buvo pripažinta ir su ja užmegsti diplomatiniai ryšiai, tada buvo pasirašyta sutartis, kuria sovietai įsipareigojo susilaikyti nuo priešamerikinės akcijos. Bet tie pažadai buvo tušti, lygiai kaip pažadai 1945 metais Jaltoje apie teisę Europos valstybėms laisvu balsavimu pasirinkti vidinės santvarkos formą.

Komunistinė Kinija taip pat eina agresiniu keliu. Ji dalyvavo Korėjos konflikte, ji remia Indokinijos komunistus, juos ginkluoja. Tuo pačiu dalyvauja agresijoje.

Jei Ženevoje bus susitikta ir su komunistinės Kinijos atstovais, tai jokiu atveju nereikš jos pripažinimo. Tatai Molotovui jau buvo pasakyta Berlyno konferencijoje. Pirmoje vietoje Kinija turi atsisakyti savo agresinių kėslų, tai yra savo pajėgas atitraukti iš Korėjos. Taip pat ji turi susilaikyti nuo tiekimų Indokinijos komunistams.

Nauji sovietų manevrai

Kitu atgarsiu skamba sovietų pastangos. Jau Berlyno konferencijoje Molotovas pateikė įvairių siūlymų, siekdamas sutrukdyti ypač Vokietijos apginklavimą, o tuo pačiu Atlanto Pakto karinių jėgų konsolidavimą. Vienas Molotovo siūlymų buvo itin būdingas: — išjungti Ameriką iš europinių reikalų. Kremliaus garsiakalbio buvo siūloma sudaryti Europos gynybos sistemą, dalyvaujant ir sovietų satelitiniams kraštams, tačiau išjungiant Ameriką. Šis jo planas buvo atmestas. Paskutinėmis kovo dienomis Kremlius vakarų sąjungininkams įteikė notą, kurioje pasisakoma už Molotovo planą, tačiau kiek pakeistą: — jame nekalbama prieš Amerikos dalyvavimą Atlanto Pakto gynyboje. Siūlona svarstyti Atlanto Pakto klausimą, dalyvaujant Maskvai. Priėmus Maskvos siūlymus, sovietai sutiktų jungtis Atlanto Paktan . . .

Manevras per daug aiškus ir per akiplėšiškas. Tuo atveju — priėmus sovietus Atlanto Paktan — būtų palaidotas Europos gynybos klausimas, o Kremlius savo įtaką išplėstų visoje Europoje.

S u v e r e n u m o suteikimas rytų Vokietijai — naujas sovietų manevras. Šita „džiugi" žinia rytų Vokietijai buvo perduota taip pat kovo pabaigoje. Amerikinė spauda teisingai pastebi, kad „suteiktasis" suverenumas turės tą pačią vertę, kokią turėjo rytų Vokietijos „demokratija".

Spaudos kelias

Lietuva spaudos draudimo metu

Prieš devyniadešimt metų (1864) caristinė Rusija jos pavergtai Lietuvai uždraudė spaudą lotyniškomis raidėmis, stengdamosi prievarta įbrukti rusiškąjį raidyną. Kova dėl lietuviškosios spaudos laisvės truko 40 metų ir baigėsi lietuvių laimėjimu. 1904 metais gegužės 7 dieną caristinė Rusija atšaukė 40 metų trukusį lietuvių spaudos lotyniškomis raidėmis draudimą.

Kova dėl lietuviškosios spaudos laisvės pareikalavo gausių aukų, kurios nebuvo veltui. Šitos kovos metu lietuvių tautai buvo atverti akiračiai siekti laisvės.

Lietuva rasistinės Rusijos priespaudos išvakarėse

Lietuvos unija su Lenkija abiejų valstybių laisvei baigėsi pakasynomis. Valstybinis susilpnėjimas kilo dėl tuometinės bajorijos nusigręžimo nuo didžiumos gyventojų. Darbininkija ir smulkieji žemvaldžiai buvo beteisiai ir nešė sunkios baudžiavos jungą. Sapokos redaguotoje „Lietuvos Istorijoje" (pusl. 423) to meto valstiečių būtis šitaip aptariama:

> „Valstiečiai skurdo. Blogiausia, kad jie visiškai neturėjo jokių teisių. Privatiniuose bajorų dvaruose buvo visiškoje pono valdžioje, ir ponas juos išnaudojo, kiek tik galėjo. Pasiskųsti nebuvo kam. Kiek geriau buvo bažnytiniuose ir valstybiniuose dvaruose, nes ten valstiečių teisės buvo surašytos tam tikruose aktuose, vadinamuose inventoriuose. Mat, tenai reikėjo žinoti pareigas einą valstiečiai: kai tekdavo tuos dvarus perduoti naujam ponui arba kai tam tikra komisija tikrindavo dvaro pajamas, reikėdavo žinoti, kiek iš jų imti mokesčio (1/4 visų karališkųjų dvarų pajamų būdavo atiduodama kariuomenės reikalams). Kokios pareigos būdavo pažymėtos tuose inventoriuose, tokias valstiečiai turėjo ir eiti tiems dvarams. Jei kartais koks seniūnas nenorėdavo to laikytis, reikalaudavo daugiau, tai valstiečiai galėdavo skųstis. Žinoma, valstiečiams skųsti poną jo paties draugams ar giminėms buvo gana sunku, ir dažniausiai jie nieko nelaimėdavo; priešingai, kartais būdavo net jie patys apkaltinti maišto kėlimu ir, pakvietus kariuomenę, skaudžiai nubaudžiami."

Pradėjus braškėti Lietuvos-Lenkijos unijai, kai kurie bajorai kėlė mintį valstiečiams suteikti daugiau laisvių, tačiau didžiuma tuometinės bajorijos nieko nenorėjo girdėti apie sumanymus įvesti naujus įstatymus, lengvinančius valstiečių padėtį.

Atsitikdavo, kad kai kurie tuometiniai didikai sava iniciatyva valstiečius atpalaidavo nuo baudžiavos. Tačiau tokie atvejai buvo reti.

Pirmieji du padalinimai dar daugiau kėlė reikalą valstiečiams suteikti platesnių laisvių, kad jie bajorijai padėtų siekti jos tikslų. Tie Lietuvos-Lenkijos padalinimai nepraėjo tylomis. Bajorija, ypač Lenkijos bajorija, siekė atsiimti prarastąsias žemes. Į tokius sukilimus jungėsi ir Lietuvos bajorija, kuri žymia dalimi buvo sulenkėjusi. Šitie sukilimai dar daugiau silpnino ir taip jau susilpnėjusią Lietuvos-Lenkijos uniją.

1794 metais (metais prieš paskutinįjį Lietuvos-Lenkijos padalinimą) sukilimui pradėjo vadovauti Jungtinių Amerikos Valstybių nepriklausomybės kovose pasižymėjęs generolas Tadas Kosčiuška, buvęs Jurgio Vašingtono bičiulis. T. Kosčiuška, norėdamas savo pusėn patraukti valstiečius, išleido atsišaukimą, žadėdamas prie sukilimo prisidėjusiems laisvę.

Tačiau jam nepavyko sutelkti didesnių karinių pajėgų. Sukilimas buvo numalšintas, gi 1795 metais įvyko paskutinysis (tretysis) Lietuvos-Lenkijos padalinimas. Veik visa Didžiosios Lietuvos Kunigaikštija pateko caristinės Rusijos verguvėn, tik užnemunė (Suvalkija) atiteko Prūsijai.

Caristinė okupacija ir valstiečių būtis

Lietuvai patekus caristinės Rusijos priespaudon, valstiečių būklė pradžioje nepalengvėjo. Lietuvos aplenkėjusi bajorija, kartu su lenkų bajorija, Rusijoje matydamos bendrą priešą, ruošė išsilaisvinimo planus. Tačiau valstietis ir toliau paliko beteisėje būklėje.

Priešingai. Pirmaisiais caristinės okupacijos metais valstiečių būklė dar daugiau blogėjo:

> „Rusijoje valstiečiai buvo beteisiai vergai, su kuriais ponas galėjo elgtis kaip tinkamas: galėjo juos pardavinėti, prakortuoti, panorėjęs į katorgą išsiųsti ir vėl sugrąžinti. Pardavinėdavo net išskirdami vyrus nuo žmonų ir tėvus nuo vaikų. Valstiečiams buvo uždrausta kam nors pasiskųsti. Įsiviešpatavus rusams, pradėjo įsigalėti jų baudžiavos papročiai ir Lietuvoje. Ypač pablogėjo valstiečių būklė valstybiniuose dvaruose, kurių daugumas buvo išdalinta rusų generolams; šie tuojau čia įvedė savo papročius ir ėjo pavyzdžiu Lietuvos bajorams.
>
> Be to, buvo padidinti ir valstiečių mokesčiai. Anksčiau buvo mokėta nuo valdomosios žemės ir sodybos, o rusai įvedė mokestį nuo žmogaus. Taip pat nepaprastai valstiečius vargino rekrūtų pareiga (vyrus paimdavo į kariuomenę net 25 metams). „Lietuvos Istorija", p. 457.

Lietuvos bajorija, kartu su Lenkijos bajorija pradžioje bandė sukilimais pasiekti išsilaisvinimo. Pažadais į sukilimus buvo bandoma įjungti ir valstiečiai, jiems žadant suteikti platesnių laisvių.

Napoleono žygis per Lietuvą buvo sukėlęs iš caristinės Rusijos išsilaisvinimo vilčių, kurios sudužo su pralaimėjimu. Toliau sekė 1831 metų sukilimas. Bajorija,

norėdama pasitelkti valstiečių sukiliman, jo dalyviams pažadėjo suteikti platesnių laisvių.

Caristinės Rusijos valsdovai, priešingai, žadėjo suteikti platesnių laisvių tiems valstiečiams, kurie nerems sukilimo.

Šis sukilimas Rusijos kariuomenės buvo numalšintas. Bajorija, jei ir būtų norėjusi tesėti valstiečiams suteiktus pažadus, negalėjo dėl pralaimėjimo jų įvykdyti. Gi rusai, numalšinę sukilimą, apie savo pažadus nė neužsiminė.

Nauji pažadai panaikinti baudžiavą

Žengdamas Rusijos sostan caras Aleksandras II pažadėjo panaikinti baudžiavą. Tačiau išleistą manifestą buvo pavesta įvykdyti patiems bajorams, kurie jį vykdė savo naudai. Vieni baudžiauninkams davė pratesnės žemės, kiti visai išvarė iš sodybų. Netekę žemių valstiečiai turėjo su didikais sudaryti sutartis, kurios baugino naujomis prievolėmis. Dėl to radosi valstiečių, pabūgusių šitaip vykdomos baudžiavos panaikinimo. Bajorai buvo nepatenkinti šitokiu valstiečių elgesiu ir kai kur kvietėsi rusų kareivius, kad priverstų paklusti valstiečius bojorų užmačioms.

Šitokioj padėtyj priartėjo 1863 metų sukilimas. Šitame sukilime vyravo lenkų radikalioji partija, vadinta raudonoji, siekusi pašalinti rusus ir žadėjusi valstiečiams suteikti laisvę ir duoti žemės; kitą sukilėlių dalį sudarė vadinamoji baltųjų lenkų srovė, siekusi pašalinti rusus, bet valstiečiams nežadėjusi socialinių reformų.

Sukilimas nepaliko be atgarsio ir Lietuvoje.

Jungėsi tiek Lietuvos bajorai, taip pat nemaža valstiečių. Šio sukilimo malšinti buvo rusų pasiųstas Muravjovas. Sudaręs žandarų kuopas, apskrityse paskyręs karo viršininkus, įvedęs karo lauko teismus ir Vilniuje įvykdęs eilę pakorimų Muravjovas greit sukilimą apmalšino. Jis privertė ir vysk. Valančių kreiptis į tikinčiuosius nedalyvauti sukilime, o dalyvaujančius iš sukilėlių eilių pasitraukti. Valančius sutiko išleisti atsišaukimą, jei liovusieji kovoti sukilėliai nebus baudžiami. Gavęs patikinimų tokį laišką paskelbė.

Sukilimo organizatoriai, kaip ir ankstesnių sukilimų vykdytojai, paskelbė, jog sukilimą laimėjus visi valstiečiai bus lygūs su bajorais. Šitas pažadas ir sunki caristinės Rusijos verguvė (ilgas karinės tarnybos laikas ir nežmoniškas elgesys su baudžiauninkais) nemaža valstiečių buvo patraukęs į 1863 metų sukilėlių eiles.

Muravjovas žiauriomis priemonėmis sukilimą numalšino. Per vieną pusmetį, malšindamas sukilimą, jisai nužudė 129 asmenis, į katorgą išsiuntė 972, į Sibirą — 1.427, areštavo 864, ištrėmė į įvairias Rusijos vietoves 4.096. Sukilimo pasėkoje buvo konfiskuoti 1794 dvarai. Daug dvasiškių taip pat nukentėjo. Vien tik iš Žemaitijos buvo ištremti 66 kunigai.

Bandymas surusinti lietuvių tautą

Muravjovas, atvykęs Vilniun numalšinti Lietuvoje vykusio 1863 metų sukilimo, rado baudžiavą dar nepanaikintą, nors caro Aleksandro II-jo aktu ir buvo paskelbtas jos panaikinimas. Didikai, nenorėdami prarasti turėtų pirmenybių, įvairiais būdais trukdė baudžiavos panaikinimo įvykdymą. Tatai atliko Muravjovas.

Tik ne kuriais žmoniškumo motyvais. Jis tarnavo caristinės Rusijos tikslams. Suteikus valstiečiams platesnių laisvių, buvo siekiama juos pajungti rusų tikslams ir atriboti nuo didikų sukiliminių užmačių. Bajorai Muravjovo buvo spaudžiami, o valstiečių reikalai remiami.

Tačiau pagrečiui valstiečiams suteiktų socialinių palengvinimų, švietimas buvo bandomas paimti į rusų rankas. Pradėtos steigti vadinamosios cerkvinės mokyklos su dėstomaja rusų kalba.

Lietuvoje tada mokyklų tinklas, kraštą nuvarginus Napoleono žygio pasėkoje ir nuolatiniais sukilimais, buvo visai suretėjęs. Po paskutiniojo padalinimo Lietuvos teritorijoje teveikė tik 80 mokyklų, kurių žymioje dalyje buvo mokoma lenkiškai. Ginmazijos teveikė keturios.

Lietuvos laisvės sutemos

Baudžiavos panaikinimas, kiek palengvinęs lietuvių valstiečių būklę, nieko gera nežadėjo lietuvių tautai.

Bent akimoju žvilgtertina į ano meto Lietuvos dvasinio gyvenimo akiračius.

Jie buvo tamsūs. Ir neatrodė, atsižvelgiant į rusų pastangas, kad Lietuva galėtų viltis sulaukti savo laisvės, apie kurią tuo metu retas ir besvajojo.

Aplenkėjusi Lietuvos bajorija, vietoje ieškojusi atramos savosios visuomenės masėse, tesvajojo apie sąjungą su lenkais. Kito kelio Lietuvai pasiekti leisvės ji neįstengė įžvelgti.

Gi Lietuvos gyventojų didžiuma stigo apšvietos. Bajorija jų vaikams varžė siekti augštesnio mokslo. Tik didiko ar bajoro titulas įgalino eiti augštesniojo mokslo keliu. Vyskupas Valančius, nebūdamas bajorų kilmės, tuo metu tegalėjo mokytis tik susibajorininimo pasėkoje, priedu sulenkinus pavardę, kaip kad madinga buvo ano meto sulenkėjusiems Lietuvos didikams.

Vilniaus universitete vyravo lenkų kalba. Į jį dėl jau minėtų varžymų retas lietuvis ir galėjo patekti.

Pavėluotas dėmesys lietuvių kalbai ir Lietuvos praeičiai

Šitų aplinkybių pasėkoje lietuvių kalba tuometinės šviesuomenės buvo vis daugiau užmirštama. Ja tekalbėjo lietuvis sodietis, bajoro ir didiko baudžiauninkas.

Per mokyklas, kurių nemaža buvo dėstomąja lenkų kalba, buvo skiepijamas lenkiškumas ir priaugančioje kartoje.

Kaip tik šituo laiku Vakarų Europoje atkreipiamas ypatingas susidomėjimas lietuvių tautosaka. Rugio ir Rėzos paruoštieji leidiniai sudomino lietuvių tautosaka pačius žymiuosius to meto mokslininkus ir rašytojus. Lessingas, Herderis ir Goethė, iš minėtų autorių leidinių suėję į pažines su lietuvių tautosaka, dėl savito grožio ją išskyrė iš kitų tautų tautosakos.

Šitie atgarsiai pasiekė lenkų mokslininkus. Iš Krokuvos buvo kreiptasi Vilniaus universitetan, kad jis, arčiau lietuvių stovįs, patyrinėtų Lietuvos praeitį ir šį tą pranešti Krokuvos Mokslo Mėgėjų Draugijai.

Ukmergiškis dvasiškis, K. Bauža, Vilniaus universiteto garbės narys, pasinaudodamas šiuo paakinimu, pa-

ruošė knygą „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę", kurioje kaltino Lietuvos bajoriją, kuri nesirūpinanti savo kalba, neprisidedanti prie savosios literatūros ugdymo. Lietuvių liaudis kalbanti tik lietuviškai, bet jos vaikai turį mokytis lenkiškai, kad galėtų susikalbėti su ponais.

K. Baužos knyga susilaukė didelio atgarsio to meto mokslininkų ir kai kurių lietuvių bajorų tarpe.

Vilniaus universitete pradėtas mokslinis tyrinėjimas Lietuvos praeities taip pat davė teigiamų pasėkų, nes jame besimoką lietuviai turėjo progos pažvelgti į Lietuvos praeitį, jos kalbą. Šitoje dvasioje išaugo Simanas Daukantas, Motiejus Valančius ir kt.

Tačiau tuometinės lietuvių pajėgos buvo nepaprastai mažos ir retam galėjo kilti mintis, kad jų pastangos kada nors galės būti paskatu lietuvių tautai siekti laisvės.

Rusija gi ėmėsi visu rūpestingumu rusinimo užmačių, tiek steigdama cerkvines mokyklas, tiek uždrausdama lietuviams spausdinti knygas lotyniškomis raidėmis.

Spaudos uždraudimas ir lietuvių pasipriešinimas

Lietuvai atitekus po caristinės Rusijos jungu, savos periodinės spaudos lietuviai dar neturėjo. Buvo išspausdinama viena kita maldaknygė lietuvių kalba, ar šiaip kokia knygelė, tačiau dėl stokos savosios šviesuomenės (bajorijai esant nusigręžusiai) niekas negalėjo tisioginiai spaudos darbu ir užsiimti. Tik Laurynas Ivinskis, lietuviškų kalendorių leidėjas, buvo sumanęs išleisti laikraštį „Aitvaras", tačiau nežinia dėl kurių priežasčių jo neišleido.

Rusijoje tuo metu vyravo slavofilų pažiūra, jog reikia sujungti visas rusiškąsias žemes.

Kadangi kurį laiką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kanceliarinė kalba buvo gudų, tai tuometiniams rusintojams buvo pakankamu argumentu įrodinėti Lietuvą esant rusų provincija, kuri esanti gerokai aplenkinta.

Rusai slavofilai kaip tik tuo metu kėlė mintį, jog visi slavai turėtų vartoti rusiškąsias raides. Tuomet greičiau įvyktų rusiškųjų žemių sujungimas.

Iš kitos pusės Rusijai reikėjo kelio į vakarus. Tokiu keliu pasirinko Lietuvą.

Muravjovas numalšinęs 1863 metų sukilimą, uždaręs lenkų dėstomąja kalba mokyklas — tikėjosi rusų pusėn patrauksiąs lietuvius, ypač baudžiavos panaikinimu pagerinus plačiųjų masių būklę.

Galiausiai jis įvykdė slavofilų keltą mintį — užraudė lietuviams knygas spausdinti lotyniškomis raidėmis.

Didžiuoju sunkmečiu budinimas tautinės sąmonės

Uždraudus lietuvių spaudą lotyniškomis raidėmis tuometinės negausios lietuvių šviesuomenės tarpe kilo reakcija. Čia prisidėjo ir dvasiškiai, tikinčiuosius akindami nesimelsti iš rusų raidynu atspausdintų maldaknygių.

Lietuva buvo vienintelė iš rusų pavergtųjų, kuriai buvo uždrausta savoji spauda ir versta naudotis rusiškuoju raidynu, kad pagreitinus lietuvių surusinimą, nes dėl bajorijos aplenkėjimo plačiosiose gyventojų masėse tautinė sąmonė buvo silpna.

Lietuvai surusinti durklas buvo smeigtas tokiu metu, kad rusintojas galėjo tikėtis greit pasieksiąs savo tikslų.

Tačiau išėjo priešingai. Ilgus metus baudžiavos prislėgta lietuvių tauta, pirmaisiais caristinės Rusijos vergovės metais patyrusi dar didesnį paniekinimą, baudžiavą panaikinus nepuolė rusintojų pinklėsna, bet greit žymi dalis jos pasekė lietuvvybės gaivintojų nurodomu keliu. Nors tas kelias tuo metu dar neturėjo aiškesnių apybraižų, tačiau mestieji laisvės šūkiai kėlė viltis.

Rusiškomis raidėnus spausdintos knygos lietuvis vengė imti į rankas. Lietuviškoji knyga buvo spausdinama už Lietuvos sienų, Prūsuose. Knygnešiai slapta ją gabeno per sieną ir skleidė lietuvių tarpe.

Prasidėjo persekiojimas tiek tautinės sąmonės kėlėjų, tiek iš svetur atgabenamų lietuviškų knygų. Kratos nesiliovė. Visa eilė knygešių susilaukė tremties Sibiran.

Tačiau bundančios lietuvių tautinės sąmonės persekiojimas ne tik kad nepalaužė, bet, priešingai, brendo vis atkaklesnis reikalavimas leisti spaudą įprastinėmis lotyniškomis raidėmis.

Rusai, patyrę, kad spaudą uždraudus faktiškai jos žymiai daugiau plito, pagaliau pradėjo svarstyti savo nutarimo beprasmiškumą. Pirmieji žodį tarė mokslininkai. Dar truko eilė metų, kol šituo beprasmiškumu įsitikino valdantieji.

Keturiasdešimt metų trukusi kova dėl lietuviškosios spaudos laisvės pareikalavo gausių aukų. Tačiau ta kova buvo laimėta. Jei šita kova ir trukdė normalų kultūrinį brendimą, tai, iš kitos pusės, tasai pasipriešinimas nepriimti svetimo raidyno lietuvių tautą atribojo nuo rusiškojo pasaulio, neleido jai jame susilieti, ir Lietuvą siejo su Europos vakarais, kuriuose šituo sunkmečiu buvo spausdinama lietuviškoji spauda.

Lietuviškosios spaudos likimas šiandien

Šiandien sovietų pavergtoje Lietuvoje lietuvis savosios spaudos taip pat neturi. Lietuvių kalba pajungta lietuvio tautinės sąmonės slopinimui. Jei caristinės Rusijos verguvės metais, uždraudus spaudą, ji atėjo iš svetur, tai šiandien lietuvis, palikęs pavergtoje tėvynėje, neturi progos pamatyti svetur išeinančią nevaržomos minties lietuvių spaudą.

Caristinė Rusija, uždraudusi spaudą, siekė Lietuvos surusinimo. Sovietinė Rusija, lietuvišką žodį panaudoja tautinės sąmonės slopinimui.

Priemonės skirtingos, tačiau tikslai tie patys: — kad lietuvis nustotų lietuviškai mąstyti, kad jis taptų pavergėjo užmačių vykdytoju.

Lietuviškoji knyga buvo vienas iš svarbiųjų ginklų kovoje dėl Lietuvos laisvės. Tokiu ji yra dabar, paliks ir ateityj.

Nulietuvėjimo kaltininko beieškant

„Vienybės" š. m. 11 numeryje pateiktas E. Čekienės straipsnis, kurio autorė kelia susimąstymų dėl imigracijoje gyvenančio jaunimo nutautėjimo. Pagrindine nutautėjimo gaire autorė laiko per didelį lietuvių išsisklaidymą, ieškant asmeniškų patogumų. Tasai išsiskaidymas atima galimybes svetur gyvenantiems lietuviukams tarpusavyje bendrauti. Straipsnyje rašoma:

„Dažnai laikraščiuose skaitome straipsnių, puolančių jaunimą dėl nutautėjimo. Esą jaunimas kaltas, mokytojai kalti užmiršę savo pareigas ir t. t. Tik jokiu būdu nekaltas aš, ir tik ne aš. Tačiau, rimtai susirūpinkim ir šaltai kiekvienas pagalvokim ir bent dalelę kaltės sau prisiimkim kiekvienas visuomenės narys.

Be abejo, didžiausia mūsų nutautėjimo kaltininkė yra likimo ranka, skaudžiai palietusi mus tremtinius. Bet nemaži kaltininkai esame ir mes patys. Ir štai dėl ko:

Neužgnėsiu, ilgus metus buvom likimo blaškomi, skurdom, vargom, praradom daug sveikatos ir nervų. Ir po tų visų kančių ir išgyvenimų patekę į šį laisvą ir turtingą kraštą, įgimto jausmo vedami, skubame vėl ant kojų atsistoti. Iškart džiaugėmės ir buvome laimingi, kad bent jau čia į krantą išlipom ir gausim sočiai pavalgyti, ramiai išsimiegoti. Niekas nekels tavęs iš miegų nei į kalėjimą vesti nei „skryninguoti".

Deja, žmogaus norams galo nėra. Ir tai visai naturalu. Ir pats Kūrėjas taip surėdė, bet jis davė žmonėms ir laisvą valią savo norus kontroliuoti.

Pradedam pirkti namus. Ir tai reikia džiaugtis, tai dideli mūsų tautiečių laimėjimai. Bet kartu reikia ir verkti, kad perkam namus kuo toliausiai nuo savų kultūrinių židinių, savų prekybininkų. Ieškome gražių rajonų, tyro oro, bet nejuntame, kad beieškant antraeilių gėrybių, pamažu ir nejučiomis prarandame pačias didžiausias ir kilniausias vertybes, — tai dvasinius tautos lobius, savo vaikuose lietuviškas sielas.

Vaikai tik vieną kartą į metus susitinka kitus savo amžiaus lietuviukus atvežti į Tautos šventės minėjimą. Ir tai tas minėjimas skirtas grynai suaugusiems, savo sausomis paskaitomis vaikų nesudomins. Daugelis gal mielai atsivestų vaikus ir į kitus lietuviškus parengimus, bet visi jie irgi skirti tik suaugusiems. Gi jeigu atsirastų pasišventėlių, kurie surengtų vieną kitą minėjimą ar kitą šventę ir vaikams pritaikintą, tai tėvai nebesuspės aplankyti ir savų pramogų ir vaikų, kadangi kokios nors pramogos aplankymas iš tolimų užmiesčių užima nemažiau pusę dienos. Ar ne bendruose rajonuose apsigyvendami šiek tiek ilgiau išlaikysim lietuvybę? Yra miestų, kur tremtiniai daugiausia namus įsigijo lietuviškuose, kad ir netaip gražiuose rajonuose. Ir tomis gatvėmis einant gražią pavasario dieną matai būrius klegančių visokio amžiaus vaikų ir girdi tik lietuviškai, nejučiom pasijunti tėviškėj. Ir naunieji jaučiasi, kaip lietuviai tarp lietuvių.

Tada ir tėvams ir mokytojams mažiau bereikia pastangų vaikų lietuviškumui palaikyti. Gyvenant netoli vieni kitų, vaikai mielai lankys vieni kitus, lituanistines mokyklas, galėsime lengvai be didelių pastangų ruošti atskirai jaunimui, didesnius ir mažesnius įvairius tautinius minėjimus, šventes ir pasilinksminimus.

Dabar gi vaikams nepasiekiami kaimynų lietuvių vaikai, nei joki lietuviški susibūrimai, kol jie paaugs ir galės vieni važinėti po didmiestį. Deja, tada jau lietuviškumo ir tautiškumo sąvoka bus jiems mažai besuprantama.

Nesmerkiu nei gero oro, nei gražių rezidencijų rajonų, bet ar nedaugiau pasiektume aukodamies kenčiančios tėvynės labui, burdamiesi arčiau savų tautiečių bent tie, kurie auginame Tautos prieauglį ir esame tik nes patys atsakingi už jį.

Kai tėvai sudarys sąlygas vaikams bendrauti, burtis į lietuviškus ratelius, iš mokytojų pusės visada atsiras pakankamai pasišventusių vadovų. Kai gyvensime netoli lietuviškų kultūros židinių, ir labai pavargę būdami galėsime lengvai, su mažu savo įnašu tuos židinius palaikyti. Ne vien savo pinigine auka, bet ir atsilankymu. Kai surengiama antraeilė pramoga, dažnai pasakome: neapsimoka taip toli važiuoti, neįdomu. Kai gyvensime arti, bus įdomu, nekainuos važiavimo priemonės, neužims daug laiko.

Lengvai palaikysim visokeriopą lietuviškumą ir neteks vieni kitų kaltinti. Visi esame kalti!

Argi puošniuose rūmuose ir prabangoj mūsų močiutės išlaikė lietuvišką žodį?

Tik visi vieningai, be partinių, be profesinių, be jokių skirtumų, jungiami visi vieno lietuviško kraujo išauginsime ne tik susipratusius savo tautos sūnus, bet ir dvasios galiūnus."

Reikia dar daugiau

Pastabos teisingos. Didžiausia kaltė dėl svetur gyvenančio jaunimo nutautėjimo atiteks tėvams. Tačiau išsisklaidymas tėra tik daline nutautėjimo priežastimi. Kur yra sąlygos — tikslingiau lietuviams neišsisklaidyti. Bet reikia sutikti, jog nestigs atvejų, kur ir norėdama viena ar kita šeima dėl įvairių priežasčių negalės persikelti į didesnes lietuvių kolonijas.

Šitokiais atvejais pagrindiniu lietuvybės išlikimo ramsčiu negalės būti dalyvavimas lietuviškuose parengimuose ir jaunimo tarpusavis bendravimas. Šeima paliks lietuvybės išlikimo tvirtove. Nuo tėvų preklausys svetur augančio jaunimo lietuviškumas ar nuo jo nusigręžimas. Tėvai, tiek gyvendami didesnėse lietuvių bendrijose, tiek nuošalesnėse vietotose, privalo parūpinti priemonių, sulaikančių jaunimo tolinimąsi nuo lietuvybės. Svetur gyvenant patvariausia priemona paliks gimtoji kalba, savoji raštija, lietuviškoji knyga, kuriai kelias pasiekti lietuvišką šeimą (nusiskundžia tremties meto lietuviškosios spaudos knygnešiai) darosi vis sunkesnis.

Red.

Lietuvybės išlaikymui, gyvenant svetur, savoji spauda ir lietuviškoji šeima tampa svarbiausiais ramsčiais

DIEVADIRBYS

Stepas Zobarskas

Spausdinamo vaizdelio Dievadirbys autorius yra rašytojas Stepas Zobarskas, kilimu aukštaitis, gimęs 1911 metais Tumo-Vaižganto gimtinės kaimynystėje. St. Zobarskas nemaža yra parašęs knygų jaunimui („Gerasis aitvaras", „Ganyklų vaikai", „Brolių ieškotoja", „Paukščio likimas", „Per šaltį ir vėją", eilėraščių rinkinys „Mano tėviškėj" kt.). Taip pat sukūręs eilę apysakų ir novelių suaugusiems, išėjusių šiais pavadinimais: „Anapus miško", „Moters stiprybė", „Arti žemės", „Savame krašte". Zobarskas savo kūryboje daugiausia vaizduoja kaimo žmones, sodiečius ir jų buitį.

— Ar jis mylėjo ką?

— Nemylėjo ir gyvena vienas.

— Ar mėgo prabangą ir vyną? Ar jaunas būdamas lėbavo?

Taip pat ne. Moteris jo sielai buvo svetima. Pačiuos gražiausiuos savo metuos net nedrįso pagalvot apie merginos pabučiavimą. Ne vynas įkaitindavo apvalius, į gaublį panašius, pečius, bet stipri gira ir paprasta 40% degtine.

Viešpatie! Argi galėjo Dovydas Barkus pražilti, nė karto nepajutęs smarkiau sudrebant širdį, kada pavasarį taip baltai žydi obelys ir kada žmonių dukterys esti tokios pagundiškai gražios?

Tikėkite. Gelsvai rusvas, raukšlėtas veidas, primerktos rudos akys, žemyn knerpta nosis ir aptriaušėję ūsai nebuvo niekeno mylimi ir nieko nemylėjo. Nesipuošė jis, neavėjo batais. Apmaudavo kartą mėnesyje kreivas kojas medinėm klumpėm, užsimesdavo ant pečių maišą, pilną didelių ir mažų dievukų ir droždavo, lazda pasiramsčiuodamas, į turgų. Lietaus ir sniego supūdyti, išskėtę rankas, rymojo pakelėse jo paties rankom padaryti kryžiai, nelyginant apaštalai ir, rodos, prašyte prašėsi, kad kas šviežiais dažais atšviežintų jų liemenis ir neleistų puvenose kirmėlėms veistis.

Ilgai žiūrėdavo Dovydas į medinius kūdikius ir, lyg ko gailėdamasis, lyg pykčiu nebesitverdamas, nusitraukdavo nuo galvos kepurę. Jis negalėjo ramiai praeiti pro savo darbo pašventintą relikviją. Nusimesdavo nuo pečių naštą, atsiremdavo nugara į kryžiaus kojas ir, kreipdamasis į apsamanojusį smūtkelį, atsidusdavo:

— Nublukai, nutrupėjai, Dieve! O neseniai išėjai iš mano trobos šviesus, kaip saulės stulpas. Ir Kančia daug gražesnė atrodė...

Ir galvojo Dovydas Barkus, kaip staigiai atvėso žmonių pamaldumas. Jau net iš senių retas kuris benusilenkia pro kryžių pravažiuodamas, o jaunieji ir dirstelėt nenori. Kitas, jo vietoj būdamas, seniai būtų pasirinkęs pelningesnį amatą. Galėtų vežimus marginti, kraičio skrynias rašyti, priebučius tulpėmis ornamentuoti. Tik Barkus ne iš tų. Jis pasitenkina vandeny mirkytos duonos plutele, bet atsiskirti nuo savo dievukų — ne jam. Kietos, bejausmės smūtkelių statulos pavergė visas jo svajones. Jis rūpinasi smūtkeliais, kaip motinos savo kūdikiais. Vakare sukalba poterius priešais atsiklaupęs, o vieną gražią dieną išleidžia juos pas žmones, pas ūkininkus ar kunigus, aptveria tvora, apsodina diemedžio krūmokšniais ir skuba į karčiamą širdies nuplauti. Tą dieną prageria visus pinigus ir nebesijaučia toks nelaimingas.

Grįždamas vėlai naktį, dar kartą sustoja prie kryžiaus, atsiremia tvoros ir kartoja senųjų Lietuvos dievadirbių žodžius:

— Koks tu didelis, Viešpatie, ir koks aš nykštukas prieš tave! Tu iš dulkės sutvėrei visą žmonių giminę, į dulkes ir vėl paverti. Bet sunku tau su manim susilyginti. Tu tik sutveri ir vėl numarini, o aš tave padirbu, parduodu ir prageriu.

Kitą dieną, sėdėdamas prie kurtinio, kuriame smilksta blėsdamos žarijos, vėl skiedrina aslą, vėl su pasiilgimu ir įniršimu skaptuoja naują Smūtkelį. Dažnai ir val-

gyti užmiršta. Tiktai, kai jo augintinė pradeda mazgoti šaukštus, kai išgirsta pilant iš puodo šiltus batvinius, pabunda seno vilko alkis. Griebia abiem rankom bliūdą ir bematant išsrebia visą patiekalą.

Tada pribėga ji, išdykaudama nušluosto ūsus ir ima garsiai kikenti. Barkus purtosi, nelyginant sulytas jautis, mirksi, pliaukšteri ranka per petį ir taria dėkingu balsu:

— Neišdykauk, Mariuk, neišdykauk!

Jeigu ne šitoji išdykėlė, Dovydo Barkaus gyvenimas būtų juodas kaip jauja. Vienui vienas raustųsi viduaslio šiukšlyne, nelyginant kurmis, skustų bulves, skaptuotų dievus, ir nebeliktų laiko nė burnai nusiprausti. Arba turėtų vesti. Bet į vedybas Dovydas žiūri, kaip į šilkinę kilpą, visam gyvenimui užneriamą ant kaklo. Nemėgdamas vedybų, nemėgo jis ir moterų. Eidamas pro šalį, dažnai išbardavo miestelyje storas maldininkes, kam jos taip ilgai ritasi iš vežimo:

— Rangykitės, kumelės, — šaukdavo jis, — rangykitės nerangailos! Bažnyčia jau seniai jūsų laukia.

Barkus aklai tikėjo savo mokytojo, seno dievadirbio žodžiais, kad visos moterys, ateidamos į namus, atsinešančios nelaimių. Jis nebuvo pakeitęs savo nusistatymo ir tada, kai vieną vakarą, grįždamas iš miestelio, rado prie kryžiaus pamestą Marytę. Kaip baikštus, alkanas ir dažnai lupamas kačiukas tupėjo ji ten sulyta ir verkė. Užklausta, vos tegalėjo pasisakyti savo vardą ir pasiskųsti, kad nori valgyti ir bijo naktį lauke būti. Kieno ji vaikas buvo ir kaip čia prie Barkaus kryžiaus atsirado, niekas negalėjo pasakyti. Nepasakė to nė pati Marytė. Barkui, tiesa, nė nerūpėjo. Aišku, atnešė mergina, paliko, atsiduso ir pabėgo: „Tegu tau Dievas padeda, vaikeli. Vis gal nepražūsi. Kad tik nesužinotų, jog aš esu tavo motina ir kad vilkai nesudraskytų."

Dovydas pasigailėjo dvejų metų sutvėrimėlio ir parsivedė į namus. Nenoromis tai darė. Senas įsitikinimas, kad moteris atneša į namus nelaimę, ilgokai priešinos gailestingumui. Tiktai po ilgo svyravimo kitaip apsisprendė:

— Ar, pagaliau, šitoks snargliukas yra moteris?

Ilgainiui Dovydo nusistatymai ėmė keistis. Į Marytę pradėjo žiūrėti nebe kaip į nelaimės nešėją, bet kaip į reikalingą jo vienumos ramstį. Juk ji, gražiausias žemės vaisius, kasdieną augo ir pilnėjo. Juodos, ugnies pilnos akys ir tokios pat spalvos kasos darniai rišosi su balta kaklo oda. Skruostukai apsiliedavo žavinčiu raudonumu, o visą mergaitės išvaizdą vainikavo grakštumas ir klaunumas.

Išvirusi valgį, nueidavo paslampinėti po apylinkes, kaitindavosi kur nors užuovėjoj arba šokinėdavo per surištas berželių viršūnes. Vakarais sėdėdavo prie besikūrenančios ugnies ir žiūrėdavo į dievadirbį, su įnirtimu kuriantį naują kūrinį.

Šitame pagiryje negyveno joks kaimynas, su kuriuo būtų draugavęs Barkus, ir į svečius taip pat retai kas teužklysdavo.

Vieną vidudienį Dovydas Barkus išėjo su augintine į girią. Ten baigė sirpti šaltekšnių uogos, be paliovos dūzgė bičių spiečiai. Vienoje rankoje gniauždamas uosinę lazdą, kitoje laikydamas augintinės ranką šlubavo takeliu į tankumynę.

Po užlūžusius ir kepurėtus krūmokšnius slankiojo apylinkių vaikinai, vanojosi rasotom alksnių šakom, arba kramtė rūgščius, sunkotus kiškio kopūstus ir dainavo. Driežlai ir varlės, pajutę jaunų girios maištininkų žingsnius, slėpėsi senuose medžių kelmuose ir samanose.

Kai prieš akis pasirodė aviečių krūmais apaugus lyguma, augintinė išsprūdo iš dievadirbio rankų. Pasistiepdama lenkė išsirpusias kekes, raškė jas ir bėrė rieškučiomis į sterblę.

Dovydas negalėjo atsidžiaugti jos miklumu ir žavumu.

— Klausyk, juodakute, — tarė pagaliau, kai mergaitė atsisėdo priešais jį ir atidengė jam visą krūvą saldžių uogų. — Tu jau turi šešiolika metų. Tau pavojinga vienai lankytis girioje, nežinomose vietose.

— Kodėl? — nustebo augintinė.

— Todėl, kad gali susitikti piktų žmonių.

— Argi čia yra piktų žmonių, dėdyt?

— Oi, vaike, piktų žmonių niekur nestinga, gerų tai reikia su žiburiu ieškoti.

Mergaitės akys sužibėjo smalsumu ir nepasitenkinimu. Ji iššiepė baltus dantukus ir skaniai nusijuokė.

— Argi tu, dėduli, nesi geras žmogus?

— Aš?

Dovydas keletą kartų sumirksėjo, pridėjo prie kaktos ranką.

— Kaip čia tau pasakius... Aš? Taip, žinoma... aš ne iš blogųjų, ne iš pačių blogųjų.

— Aš žinau dar vieną gerą žmogų! — sušuko mergaitė.

— Tu?

Dovydo veidas apniuko, lyg būtų užgėręs senos giros. Žandai ėmė drebėti. Ilgai tylėjo sukandęs dantis, kol į širdį sugrįžo ramumas. Po to stipriai suspaudė augintinės ranką ir tarė tyliu, nuoširdžiu balsu:

— Sakyk, ar tu myli mane?

— Na žinoma, kam gi dar klausi.

— Ir tiki, kad aš tau tiktai gera linkiu?

— Dieve, argi aš galėčiau netikėti?!

— Tai žinai ką, Mariuk, būk tokia gerutė, prižadėk man, kad nebesusitiksi su tuo žmogum. Aš tau už tai pripirksiu puikių dovanų: šilkinę skarą, gražią batisto suknelę... Aš tau visko, visko pripirksiu, ko tiktai tavo širdis geis.

— Bet kodėl tu nori, kad aš nesusitikčiau? Jis tikrai labai geras žmogus.

O patyliukais pridūrė:

— Ir geras ir gražus. Už girios turi ūkį. Bet svarbiausia... Svarbiausia, kad aš jam labai patinku.

Tai pasakiusi, mergaitė visa išraudo.

— Dieve mano, argi nežinai, kas yra žmonės. Tai vaikščiojančios nelaimės, — sušuko Dovydas. — Kam gi tu man pasakoji tokias kvailystes! Ir bobos ir vyrai — visi velnio išperos. Pagyrė tave, užkerėjo lipšniais žodžiais, o tu ir tiki. Vyk toliausiai nuo savęs tokias mintis, jos gelia kaip sparvos. Kad ir sapne nesusapnuotum!

Mergaitė susimąstė. Norėjo dar kažką pasakyti, bet senis užčiaupė burną:

— Nesipriešink vyresniam! Jeigu prašau, tai ir prižadėk daugiau su tuo žmogum nebesusitikti. Niekados!

Augintinė nuolankiai nulenkė galvą.

Iš girios grįžo tylėdami. Čia pirmą kartą pamatė ji, kokie menkučiai ir nuobodūs josios auklėtojo nameliai.

* * *

Nejaugi dievadirbys, šešių dešimtų metų senis, nė kartą gyvenime nepasiilgęs moterų, būtų pamilęs augintinę?

Taip, jis mylėjo ją. Bet mylėjo ne taip, kaip kiti žmonės. Tai buvo jo kūno sąnarys, kurį išplėšus, atrodė, galės pašlyti visas gyvenimas.

Jis išsižadėjo papročio — pardavus kryžius pasigerti. Numetė keliolika metų pečius dengusį apdarą ir pasirišo pakaklėje raudoną skarelę. Kasdien darėsi augintinei nuolaidesnis ir įkyresnis. Būtumėt matę, kokiomis akimis lydėdavo kiekvieną jos žingsnį, ar kai ji bėgdavo rytais upelin praustis, ar eidavo su malkų glėbiu pečiaus kurti. Atsišok, senatve, už neatšoktas dienas, ir pražydėk širdie, rudenį, nes pavasarį nebuvai žiedų išskleidus! Jaunystės jūs vistiek nebepavysit.

Liūdėjo mergaitė pirmąsias kelias dienas, paskui vėl nusiramino ir vėl ėmė juoktis, primerkusi akis, kaip tada, kada gerojo jaunuolio nebuvo susitikus. Klusni ji, Dovydo augintinė, ir greit užmirštanti — toli nuo akių, toli ir nuo širdies. Mergaitės abejingumas nuramino Dovydą, ir jis vėl pasinėrė tarp dievų ir smūtkelių. Barkus ryžosi padaryti keletą kryžių, kad pardavęs juos, galėtų nupirkti augintinei jungtuvių rūbus. Baigiąs pražilti senis, nutarė padaryti pačią didžiausią kvailystę, kurios gynėsi visą gyvenimą ir kurios kitaip nesuprasdavo, kaip šilkinės kilpos nėrimu ant kaklo.

Artinosi didieji šalčiai. Pradėjo pustyti. Kieme stovėjo septyni nauji kryžiai — septynios sopulingos Kančios. Užbaigęs darbą Dovydas turėjo gražaus laiko ir kalinėjo viniukus į kiumpių papades. Nameliuose buvo šilta, jauku.

— Ko tu tupi ten prie lango? — paklausė jis. — Nosį nušalsi.

— Žiūriu, kaip šokinėja žvaigždulės, — atsakė augintinė, net neatsigrįždama į Dovydą.

— Po tokios pūgos bus atodrėkis. Rytoj ar poryt pasitaisys oras, tada nueisiu kiebonijon ir pasakysiu, kad ir didysis kryžius jau užbaigtas. Tu gal nė nežinai, kad tą, su Šv. Kristupu, užsakė pats klebonas. Savo primicijai paženklinti nutarė tėviškės kieme pastatyti paminklą. Kurgi jis kitur kreipsis, jeigu ne į mane — seną Dievulio bičiulį? „Padaryk, sako, Barkau, patį gražiausią, kad visi atsisukę sakytų: šitame kieme gimė kunigas. O jau aš tau neliksiu skolingas."

— Gerai.

Pūgos siautime mergaitė pastebėjo kažką juoduojant. Vežimas? Ne. Tai lyg būtų paukštis. Bet ne, tokių didelių paukščių nėra. Artyn... Artyn... Arkliai! Mergaitės širdis akimirkai sustingo, paskui pradėjo smarkiai plakti, taip smarkiai, kad ji net ranką prie krūtinės prispaudė.

— Gal kiškį pamatei, ar vilką, kad taip žiūri? — vėl klausė Dovydas, kuriam tokioj tyloj darėsi nejauku.

— Ne, nieko.

Ausis jau pasiekė žvagulių skambėjimas. Dar kelios minutės, ir du žirgai, naujuos važiuos įkinkyti, sustojo prie dievadirbio trobelės. Sužvengė jie, ir kaip tik tuo laiku senio širdį nudiegė dieglys. Prieangy kažkas valėsi nuo kojų sniegą.

Mergaitė pašoko ir sustojo vidury kambario. Ji nežinojo, nei ką besakyti, nei ką bedaryti.

Atsivėrė durys ir įėjo apsnigtas vyras.

— Garbė Jėzui Kristui! — tarė jis tvirtu, storu balsu.

— Per amžių amžius Amen, — atsakė Dovydas, įsmeigdamas akis į atvykėlį.

— Labas, Mariuk! — atsigrįžo jis į augintinę. — Ko tu taip išsigandai? Stovi kaip zuikutis ir nė krust.

— Pirmas kartas, nenuostabu, — atsiliepė kitas vyriškas, bet daug plonesnis balsas. Dovydas net nepastebėjo, kaip iš paskos jaunojo vyro įslinko antras, mažesnis ir senesnis. Abiejų antakiai buvo pilni sniego.

— Tu dar nepasiruošei? — vėl kreipėsi svečias į augintinę.

— Aš tuoj, — atsakė ji patyliukais, vis dar nedrįsdama pasijudinti.

— Kas gi tau pasidarė? Ko stovi? Mūsų jau laukia namie. Persirengsime ir važiuosime. O jūs, dėduli, ar nepalydėsite savo augintinės?

— Ko jūs norit? Aš jūsų nepažįstu ir nieko nesuprantu, kas čia dedasi, — rūsčiai atsakė Dovydas.

Vyrai susižvalgė.

— Mariuk, — tarė jaunasis. — Atrodo, kad mes visiškai nesam laukiami? Kaip tai suprasti? Tu, tur būt, ligi šiai dienai nepasisakei savo globėjui, kad ruošiesi už manęs tekėti?

— Aš nedrįsau, — atsakė mergaitė.

— Jeigu taip, tai aš pats pasakysiu.

Tai taręs, vyras nusitraukė nuo galvos kepurę, atsisagstė kailinius, atlenkė apikaklę, nusimovė pirštines ir prisiartino prie dievadirbio:

— Manęs gal ir nepažįstat, bet mano tėvą — tikriausiai. Esu Rapolo Raugalės sūnus. Dar vasarą susipažinau su tamstos augintine. Patiko ji man, na, ir aš jai, rodos, patikau. Juk tiesa, Mariuk? Pamilom vienas antrą ir nutarėm susituokti. Sakom, gal jau taip Dievo skirta. Kraičio man nereikia, aš pats turiu visko pakankamai. Didžiausias jos turtas — skaisti širdis. Tikiuos, kad neprieštarausit, o aš darysiu viską, kad mano namuose ji būtų laiminga.

Dievadirbys valandėlę tylėjo. Vogčiomis pažvelgė kelis kartus į jaunikį: tokio gražaus vyro dar jis nebuvo matęs. Pažinojo jo tėvą, turtingą ir darbštų ūkininką, bet tasai nebuvo gražus. Sūnus, matyt, pasekė motiną.

— Ar tai tas, apie kurį man pasakojai vasarą, kai buvom nuėję girion? — paklausė Barkus augintinę.

Ji linkterėjo galva.

— Melagė! — sukuždėjo senis, pagautas tūžmasties.

— Atsiprašau, ką sakot? — neišgirdęs, klausė jaunikis.

— Nieko, — atsakė senis, šaltai numodamas ranka.

— Dėl manęs galit daryti viską, kas tik jums patinka. Aš gi nesu jos tėvas.

Jaunikis nutvėrė dievadirbio ranką ir nuoširdžiai paspaudė. Po jo prisiartino augintinė, apkabino Barkaus kaklą ir ėmė kuždėti:

— Nepyk, dėduli, aš tamstos visą gyvenimą neužmiršiu. Tamsta man buvai visuomet labai geras.

Norėjo pabučiuoti rankas, bet dievadirbys ištraukė ir nusisuko.

— Tai kaip bus, dėduli, ar važiuosi su mumis? — klausė jaunikis.

— Ne, — atsakė tvirtai ir tiesiai. — Keliaukit sveiki! Aš linkiu jums laimės.

— Ką darysi, jeigu jau ne, tai ne. O gaila. Nors ateity prašome aplankyti. Netoliese gyvenam juk.

Augintinė skubiai ėmė ruoštis.

— Apsivilk bet kuo, — ragino jaunikis, — namuos vistiek reikės persirengti. Dar tu nematei, kokia graži vestuvinė suknia tau pasiūta.

Susirinkusi savo daiktus, mergaitė vėl prisiartino prie dievadirbio ir tarė:

— Sudie! Atleisk, jeigu kuo nusidėjau.

Dovydo veidas tebebuvo paslėptas tarp rankų.

* * *

Kelias dienas vaikščiojo Dovydas, lyg išprotėjęs. Graudus nuošaliai atstumto žmogaus ilgesys nei dieną nei naktį nedavė ramybės. Per vestuves jis net nebuvo užėjęs į bažnyčią. Lygiai valandą, per pačias mišias, pasiėmė kirvį ir išėjo kieman, kur stovėjo apsnigti kryžiai. Šaltis buvo toks stiprus, kad rodos, stuktelėtum kirvapenčiu į sieną ir subyrėtų visa apylinkė.

— Suskaldysiu viską, ištaškysiu po velniais! — kuždėjo Dovydas, apakintas įniršimo ir abiem rankom nutvėrė kirvį. Plačiai plačiai užsimojo ir jau norėjo smogti pirmiausia tam, gražiajam, su šventu Kristupu, kai staiga galvą nušvietė šviesesnė mintis: kuo kalti tie jo mediniai kūdikėliai, jo ištikimieji broleliai? Ne ne, tai būtų kvailystė.

Dovydas nusviedė šalin kirvį, susirado šluotelę ir ėmė aplinkui valtyti sniegą. „Padaryk, Barkau, patį gražiausią, kad visi atsisukę sakytų: šitoj sodyboj gimė kunigas. O jau aš tau neliksiu skolingas."

— Eisiu ir pranešiu jam: darbas baigtas. Jeigu galėtumėt, kunigėli, kokią dešimtinę...

Tą patį vakarą Dovydas nusirišo nuo pakaklės raudoną skarelę ir užsuko į smuklę. Čia jį pasitiko stikliuko draugas mėlynanosis kurpius.

— Kur gi buvai prapuolęs? — klausė jis, kviesdamas prie savo stalo. Į vienuolius išėjai ar ką?

— Neklausk, vistiek neišpasakosiu visko, — atsakė dievadirbys, į kertę statydamas lazdą.

— Girdėjau, augintinę išleidai už vyro?

— Išleidau, kur dėsiu neišleidęs.

— Tai gerai pasilinksminot per vestuves, ar ne?

— Gerai.

— O gerti tai gėrėte kibirais?

— Kibirais.

Kurpius apsilaižė, pagalvojęs, kaip ten buvo gardu ir gera dievadirbiui, bet matydamas, kad anas atsakinėja nenoromis, liovėsi klausinėti.

Vėlai naktį, kai abudu išėjo pro duris šlitiniuodami ir vienas antrą už alkūnių palaikydami, kad nesugriūtų, tarė Dovydas:

— Aš tau sakiau, broleli, ir sakysiu: kas boba tai nelaimė.

— Tikras velnias, — patvirtino kurpius ir pabučiavo dievadirbtį tiesiai į ūsą.

Kaunas, 1929.

Anksčiau ir dabar

Lietuvos žmonių apšvietimas, nors turėtų derlingą dirvą, yra įstatytas į sunkias apystovas: iš vienos pusės trukdo valdžia, iš kitos gi pusės mes patys. Apšvietimas gali sėkmingai platintis tik pagalba gimtosios kalbos, per raštus gimtąja kalba. Valdžia mums neleidžia mokyklose vartoti lietuvių kalbos, o lietuviškus raštus persekioja lygiai kaip nihilistų, anarchistų ir kitų, valstybės manymu, maištadarių. Tiesa, valdžia davė mums pradines mokyklas, bet kokiu būdu gali prideramai apšvietimui tarnauti mokykla, kurios tikslas — versti vaikus į kitą tikėjimą, į kitą tautą? Čia apšvietimą trukdo pati valdžia.

IŠ TREMTIES išleistų VINCO KUDIRKOS RAŠTŲ.

O dabar: — sovietų pavergtoje Lietuvoje per mokyklas ir knygas dedama pastangų lietuvį nulietuvinti, užslopinti jo tautinę sąmonę, gi laisvajame pasaulyje išsklidusių lietuvių tarpe jau atsiranda besitolinančių nuo savosios spaudos.

Savoji knyga:

Žvelgiant į Lietuvių Enciklopedijos puslapius

Lietuvių Enciklopedijos pasirodymas tremtyje turi savo istoriją. Dar gerokai prieš sumanymą pradėti leisti bendrąją Lietuvių Enciklopediją (apimančią ne vien lituanistinius klausimus), lietuviškoje spaudoje įvairiomis progomis buvo keltas reikalas Lituanistinės Enciklopedijos, kurios būtinumas gyvenant svetur nuolat jaučiamas, kai tuo tarpu kitais rūpimais klausimais kiekvienas pagal reikalą gali žinių rasti kitomis kalbomis enciklopedijose, išleistose vadovaujantis ilgamete patirtimi.

Nežiūrint šitų savoje spaudoje užuominų, niekas nesiryžo paruošti Lituanistinę Enciklopediją. Galiausiai J. Kapočius ryžosi Jungtinės Amerikos Valstybėse leisti bendrąją Lietuvių Enciklopediją. Redakcinio darbo, talkinamas eilės redaktorių, ėmėsi prof. V. Biržiška.

Ir vėl spaudoje pasirodė prieštaraujančių pasisakymų. Vieni sveikino sumanymą tremties pastogėje išleisti Lietuvių Enciklopediją, kiti, priešingai, vėl kėlė didesnį tiklingumą išleisti bent dvitomę Lituanistinę Enciklopediją.

Bendrosios Lietuvių Enciklopedijos tiek leidėjas, tiek redaktorius nesileido į kokius nors kompromisus. Jie aiškiai pasisakė už bendrąją Lietuvių Enciklopediją, savo nusistatymą sutvirtindami pareiškimu: — bendroji Lietuvių Enciklopedija arba jokios enciklopedijos!

Po šito nuomonėmis pasiteikimo galiausiai imtasi pasiruošimų leisti Lietuvių Enciklopediją, kurioje lituanistinė dalis būsianti žymiai platesnė, negu kad nepriklausomybės metais leistoje Lietuvių Enciklopedijoje.

Pirmojo Lietuvių Enciklopedijos tomo sutikimas

1953 metų pabaigoje iš spaudos išėjo pirmasis Lietuvių Enciklopedijos tomas. Ta proga Bostone, kur įsikūrusi enciklopedijos leidykla, buvo suruoštos atitinkamos iškilmės. Kai kuriuose Jungtinėse Amerikos Valstybėse išeinančiuose lietuviškuose laikraščiuose pasirodė sveikinimų stiliumi rašinių, kaip sveikinimuose dera, nusigręžiančių nuo kritinių vertinimų.

Tik gerokai lukterėjus pasigirdo vienišas Katiliaus balsas, suabejojęs samprotavimo tikslingumu, jog Lietuvių Enciklopedija Kybartuose atstosianti lietuvišką jį pasą. Straipsnio autorius, paminėjęs eilę tremtyje išleistų lietuvybės išlaikymui svarbių veikalų, suabejojo dėl bandymo Lietuvių Enciklopediją surelikvinti svarbiausiuoju tremties leidiniu.

Bendroji enciklopedija neatstos Lituanistinės Enciklopedijos

Lietuvių Enciklopedijos tiek leidėjo, tiek redaktoriaus bekomprosinis ryžtas leisti bendrąją Lietuvių Enciklopediją tremties sąlygose priskirtinas prie didžiųjų dorybių. Jei dar kas tremties pastogėje padaroma, tai tik reto ir atkaraus pasiryžimo pasėkoje.

Tačiau klaidu būtų šitą ryžtą sieti su lituanistika. Bendrosios enciklopedijos redaktoriams rūpi visi klausimai, nes jie ruošia bendrąją enciklopediją. Lietuvių kalba leidžiamoje bendroje enciklopedijoje lituanistinė dalis, savaime suprantama, bus gausesnė, negu kitose enciklopedijose. Panašiai elgiamasi visų enciklopedijų leidyklų — jos visos saviems klausimams skiria kiek daugiau vietos. Tatai nereiškia, kad lietuvių kalba leidžiamoji bendroji enciklopedija tuo pačiu galės atstoti Lituanistinę Enciklopediją. Ji ir toliau paliks aktuali. Ji bus reikalinga tiek gyvenant tremtyje, tiek grįžus gimtinėn.

Lituanistinė Lietuvių Enciklopedijos dalis

Lietuvių Enciklopedijos turinio aptarimas pareikalautų nemaža vietos, ypač norint plačiau pasisakyti. Vietos taupumo motyvais čia tebus vienu kitu akimoju žvilgterta ypač į lituanistinę Lietuvių Enciklopedijos pirmojo tomo dalį.

Atsitiktinai, ne studijiniu pagrindu, pavarčius Lietuvių Enciklopedijos pirmojo tomo (apimančio raidę A) puslapius susiduriama su tam tikrais nelauktumais.

Tekalba pateikiami pavyzdžiai:

1) prie **almanachų** ir **antologijų** aptarimo jungti lietuvių kalba pasirodžiusieji almanachai ir antologijos. Vėliau, vadovaujantis abėcėline tvarka, almanachams ir antologijoms skirta vietos. Pavyzdžiui moterų kūrybos almanachs „Aukštyn" (ir kiti, kurių pavadinimai prasideda raide A) paminėtas atskirai. Tačiau neaišku kuriais motyvais enciklopedijos redaktoriai nerado reikalo atskirai paminėti „Antrųjų vainikų".

2) kai kurių savų autorių kūrinių pavadinimai imti pagrindan ir įtraukti enciklopedijon. Pavyzdžiui „Anykščių Šileliui" skirta nemaža vietos. Taip pat Simano Stanevičiaus pasakėčiai „Arklys ir meška", imant pagrindu ne autorių, bet kūrinio įvardinimą, skirta visa skiltis vietos (pusl. 276-277).

3) viena senųjų lietuviškų maldaknygių, „Altorius duchaunas", paminėta Lietuvių Enciklopedijoje (pusl. 134, 2 skiltis).

Populiari vyresnio amžiaus žmonėms maldaknygė, paruošta kun. J. Balvočiaus-Geručio, „Aušros žvaigždė", pagrindan imant knygos pavadinimą, minima 478 pusl.

Pagaliau 479 pusl. 1-je skiltyje pateiktas T. Ježo bulgarų laisvė kovas vaizduojančios apysakos sutrumpinto vertimo, atlikto S. Matulaičio, aprašymas. Knyga buvo

išleista antrašte „Auštant", ir, vadovaujantis pavadinimu, skirta vietos Lietuvių Enciklopedijoje.

Pateiktieji pavyzdžiai pakankami paskatui pavartyti Lietuvių Enciklopedijos pirmąjį tomą ir susipažinti su aptarimais būdingesnių lietuviškųjų veikalų, kaip Putino „Altorių Šešėly", Binkio „Atžalyno", Pietario „Algimanto", Keturakio „Amerika pirtyje". Jei jau pateiktas Stanevičiaus pasakėčios „Arklys ir meška" aprašymas, rasta vietos sutrumpinto vertimo išleidimo paminėjimui, aprašytos pirminės ir populiariosios raide A prasidedančiais pavadinimais maldaknygės, tai ir minėtieji leidiniai turėjo būti paminėti, tačiau nežinia dėl kurių motyvų redaktorių jie išleisti iš dėmesio.

Pavardės ir slapyvardžiai

Kiekvienos enciklopedijos sudarytojams įvairių sričių kultūrininkų, visuomenininkų ir mokslininkų charakteristikos pati jautriausia darbo dalis. Vieno ar kito asmens nepaminėjimas, jo aplenkimas, pagrečiui pateikiant žinių, kad ir apie tos pačios srities darbuotojus, tačiau savo įnašu silpnesnius, pačiam enciklopediniam darbui meta paviršutiniškumo šešėlį.

Lietuvių Enciklopedijos pirmajame tome šitoje srityje juntama nelygumo.

Su eile **lietuvių laikraštininkų**, kurių pavardės prasideda raide A, suvedama į pažines. Tačiau, atsižvelgiant į minimuosiuosius, taip pat eilės pasigendama.

Pakaks čia paminėti Alšėną (Ališauskį) 131 puslapyje. Skaitytojas informuojamas, kad Pr. Alšėnas nuo 1929 metų dirba žurnalisto darbą ne tik lietuvių, bet ir anglų spaudoje...

Žvalgomasi kitų laikraštininkų, kurių pavardės prasideda raide A: Ancevičiaus, Simo Aleksyno, Ašmensko, Br. Aušrotos.

Jų neaptiksi Lietuvių Enciklopedijos puslapiuose.

Ir nenoromis kyla klausimas, kuriuo kriterijumi vadovaudamiesi Lietuvių Enciklopedijos redaktoriai darė laikraštininkų atranką.

Slapyvardžiai taip pat gali būti slenksčiu, jei jie nenuosaikiai minimi. Lietuvių Enciklopedijoje tik retais atvejais minimi. Sutinkamas J. Pronskaus slapyvardis **Aklasmatė**, nurodant, kad plačiau bus kalba pasiekus raidę P. Tuo tarpu Aukštaitė, Marija (Radkevičiūtė-Navikavičienė) supažindinama vadovaujantis jos slapyvardžiu, nelaukiant, kol bus prieita prie pavardės, kaip kad pasielgta su J. Pronskum; arba su **Aišbe.**

Antanėliu žmonių buvo vadinamas Vinco Kudirkos bičiulis, vienas žymiųjų „Varpo" gadynės knygnešių. Retas naumiestietis žinojo, kad **Antanėlis** nėra jokia pavardė, kad po juo slypi knygnešys Baltrušaitis. Būtų buvę tikslinga šitam knygnešiui, tremtyje mirusiam, skirti vietos Lietuvių Enciklopedijoje, pirmame tome bent paminint slapyvardį ir nurodant, kad plačiau bus kalbama pasiekus raidę B. Tačiau enciklopedijos redaktoriai nerado vietos ir porai eilučių, kai kiti slapyvardininkai daro išimtį ir jų aprašymai pateikti vadovaujantis slapyvardžiu.

Dar galima būtų paminėti „Aušros" bendradarbius bei veikėjus, kurių gausus sąrašas pateiktas prie „Aušros" aprašymo. Tame sąraše visa eilė asmenų, kurių pavardės prasideda raide A. Vieni jų yra paminėti ir abėcėline tvarka, kiti neminėti. Vienuose abėcėliniuose aprašymuose tie asmenys paminėti kaip „Aušros" darbuotojai, kituose nė žodžiu neužsiminta, nors „Aušros" bendradarbių ir veikėjų aprašyme tokiais jie pristatyti. Šitaip pasielgta su Tomu Astramsku (471 puslapyje jis yra „Aušros" veikėjų gretose, o abėcėliniame aprašyme nė žodžiu neužsiminta, jog buvęs „Aušros" darbuotojas), Juozu Ambraziejumi (žiūr. 471 pusl. ir 141) ir tt.

Lietuvių kolonijų aprašymai

Susipažinus su įvairiose šalyse esančių lietuvių kolonijų aprašymais susiduriama su atsitiktinumu ir pripuolamumu, vengtinu enciklopediniame leidinyje. Vieni kolonijų aprašymai per glausti, kiti neenciklopediškai išplėsti.

Augsburgo lietuvių stovykloms, pavyzdžiui, skirta kone tiek pat vietos, ką ir Anglijos lietuviams, turintiems kur kas gausesnę savo istoriją.

Nepilni aprašymai

Pasitaiko siaurokų kai kurių vietovių ar daiktų apybraižų. Paskutiniame I-jo tomo puslapyje **Ąžuolpamūšio** piliakalnio aprašymas siauras, neišryškinant piliakalnio gynybinės paskirties, kas yra padaryta eilės kitų piliakalnių aprašymuose.

Atlanko aprašymas nepilnas, tepateiktas vienas variantas.

Aplanko iš viso pasigendama.

Auto aprašymas taip pat nepilnas. Autas yra sportinė sąvoka, tačiau lietuvis sodietis tuo pačiu vardu vadina priemonę kojoms apvynioti, kad jos nešaltų.

*

Mes neįstengsime greitu laiku kartoti savosios enciklopedijos laidas.

Dėl to itin lauktinas galimai didesnis tikslumas ir išsamumas ypač lituanistinėje jos dalyje.

Skubotumas ir atsitiktinumas šalintini iš enciklopedinio leidinio.

Išorinė enciklopedijos išvaizda

Pernelyg kukli. Nūdieninės enciklopedijos, kad išsiskirtų iš kitų leidinių, leidžiamos kur kas stambesnės apimties. Tik sovietai mėgsta leisti nedidelio puslapių skaičiaus enciklopedijas, kadangi jos nuolat keičiamos, įvykus politiniams pasikeitimams ar kurį enciklopedijoje minėtą asmenį išjungus iš viešojo gyvenimo. Lietuvių Enciklopedijai reikėjo pridėti bent 300 puslapių ir ji būtų dariusi geresnį įspūdį ir leidimas leidėjui galutinėje pasekoje būtų pigiau atsėjęs. Bet tai jau skonio dalykas... **Simas Miglinas.**

Buitis svetur

SPAUDOS SUKAKTIES KLAUSIMAIS

Lietuviai žurnalistai dėl spaudos draudimo panaikinimo minėjimo

Ryšium su lietuviškosios spaudos prieš 50 metų įvykusio draudimo panaikinimu Lietuvių Žurnalistų Sąjungos valdyba iškėlė sveikų samprotavimų dėl šio minėjimo pravedimo.

Lietuviškosios spaudos atgavimo 50 metų sukaktis, — rašo Lietuvių Žurnalistų Sąjunga, — yra gaubiama tamsaus ir šiurpaus dabartinės padėties šešėlio. Daug kam kyla klausimas, koks šios sukakties minėjimas galėtų būti prasmingesnis lietuviškajai spaudai. Visokie minėjimo būdai esą saviškai geri ir tinkami. Tačiau šios sukakties proga turėtų būti atkreiptas ypatingas dėmesys į tai, **„kokioje būklėje lietuviška spauda yra Lietuvoje atsidūrusi dabar“.** Reikia palyginti panašumas ir skirtumas tarp to, kas buvo prieš 50 metų ir kas yra šiandien.

TADA buvo uždrausta lietuviška r a i d ė.

DABAR yra uždrausta lietuviška m i n t i s.

TADA lietuviškos spaudos pačioje Lietuvoje nebuvo.

DABAR Lietuvoje lietuviškos spaudos taip pat nėra, bet yra svetima, lietuviškosios spaudos vardą pasisavinusi spauda.

TADA bent svetimuose kraštuose leidžiamoje lietuviškoje spaudoje lietuvis galėjo laisvai dėstyti savas mintis, ir ta spauda slaptai pasiekė pavergtą Lietuvą.

DABAR nei vienas žodis iš Lietuvos nebegali prasiskverbti į svetur esamą lietuvišką spaudą ir nei viena tikro lietuviško laikraščio skiautelė negali prasiskverbti pro daug sandaresnes Lietuvos kalinimo sienas.

Svarbiausiuoju lietuviškosios spaudos draudimo panaikinimo sukakties minėjimo uždaviniu turėtų būti: išryškinti laisvame pasaulyje buvusią ir dabartinę Lietuvos spaudos tragediją visoje jos nuogybėje, parodyti, ką Lietuvai reiškia k i e k v i e n a s r u s ų įsiviešpatavimas L i e t u v o j e.

Kiekvienoje lietuviškoje organizacijoje šiais metais turėtų būti surengtas bent vienas susirinkimas pavaizduoti mūsų spaudos tragedijai, priimant atitinkamą rezoliuciją prieš tą lietuviškosios spaudos prievartavimą.

Tokios rezoliucijos ir laiškai turėtų pasiekti ne tik vietos visuomenininkus ir politikus, bet ypač vietos laikraščius.

Savosios spaudos paroda

Ryšium su lietuviškosios spaudos laisvės 50 metų sukaktimi įvairiose šalyse įsikūrę lietuviai kultūrininkai ruošiasi galimai prasmingiau šią sukaktį atžymėti. Vienur numatomi suruošti atitinkami minėjimai su paskaitomis apie lietuviškosios spaudos vaidmenį Lietuvai besiekiant laisvės, kitur, kur susitelkusios gausesnės lietuvių jėgos, tokius minėjimus norima atžymėti platesniu mastu, rengiant lietuviškosios spaudos parodas ir pn.

Rengiant šį TREMTIES numerį atiduoti spausdinti, gauta informacijų iš Čikagos, kur lietuviškosios spaudos sukakčiai atžymėti sudarytos atskiros komisijos. Čikagiškiai lietuviai numato suruošti plačią spaudos parodą, apimančią pačius senuosius lietuviškuosius leidinius (knygos ir periodinė spauda), baigiant naujausiais lietuviškosios spaudos leidiniais, tiek išleistais lietuvių tremtinių, tiek anksčiau Amerikoje ir kitose šalyse veikusių lietuviškų leidyklų.

Jubiliejinė lietuviškosios spaudos paroda Čikagoje numatome atidaryti gegužės 15 dieną ir truks iki birželio 1 dienos.

Talka savai knygai

VLIKo Lietuvybės Išlaikymo Tarnyba kreipėsi į tremtyje veikiančias lietuviškų knygų leidyklas, prašydama pateikti duomenis, kiek kuri leidykla išleidusi knygų, dar galimų įsigyti, jų pavadinimai, kainos įvairiose šalyse ir kur galima tų knygų užsisakyti. Lietuvybės Išlaikymo Tarnyba, gavusi iš leidyklų žinias, sudarys šiuo metu galimų įsigyti knygų sąrašus, nurodydama leidyklų adresus, ir išsiuntinės įvairiose šalyse esamiems lietuvių bendruomenės centrams, kad šie galėtų bendruomenių narius supažindinti su galimomis įsigyti lietuviškomis knygomis.

Pastanga sveikintina. Ji bus sėkminga, jei sudarytieji sąrašai, pasiekę lietuvių bendruomenių vadovybes, nebus užmesti, jei įvairiose šalyse išsklidę lietuviai bus paakinti susipažinti su galimomis įsigyti knygomis. Nepaslaptis, kad kitas lietuvis, nuošaliau gyvenąs, ne visada turi progos patirti, kur vieną ar kitą lietuviškąją knygą galima įsigyti, į ką jos įsigijimo reikalu jis turėtų kreiptis. Taip pat rasis lietuvių, iš viso nežinančių, kiek ir kurių knygų dabar yra išleista, nes apie jų išleidimą ne visuose savuose laikraščiuose pateikiama pakankamų informacijų. Dalis savos spaudos, kad ir paminėdama naujų knygų pasirodymą, tik labai retais atvejais pateikia tikslesnes žinias, nurodydama leidyklon vedančius kelius.

Dėl to sudarymas šiuo metu galimų įsigyti lietuviškų knygų sąrašo, kuris atstos vadinamuosius katalogus, bus vienas iš konkrečių žingsnių ateiti talkon lietuviškajai knygai — vienai svarbiųjų lietuvybės išlikimo ramsčių.

Pro gekžinę uždangą

JAUNIMAS SIBIRAN DIRVŲ PLĖSTI

Valdovo metinių proga...

Šių metų kovo 6 dieną suėjo vieneri metai nuo Malenkovo įžengimo Kremliaus sostan. Kaip tik tą pačią dieną sovietų komunistų partijos centrinis komitetas išleido įsaką, kuriuo imamasi drastiškų priemonių mitybos užtikrinimui: — 100 000 jaunimo įpareigojama vykti šiaurinin Kasachstanan, pavolgin ir Altajaus sritin (Centrinis Sibiras) nedirbamus plotus paversti dirbama žeme. Šių priemonių komunistų partija imasi siekdama pašalinti grūdų trūkumą. Simtas tūkstančių jaunimo įpareigojama dvejų metų būvyje paversti dirbama žeme 32 milijonus margų nenaudojamų plotų.

Ankstesnieji Malenkovo tikinimai...

Panašių priemonių sovietai ėmėsi jau trisdešimtaisiais metais. Tačiau pirmoji akcija dėl įsigalėjusių kaitrų ir vidinių sunkumų nepasisekė.

Vėlesniais metais sovietuose buvo tikinama grūdų derliui esant pakankamam. Pavyzdžiui 1952 metais spalio 5 dieną tasai pats Malenkovas, dar būdamas ministerio pirmininko pavaduotoju, užtikrino, jog grūdų problema, anksčiau buvusi „kritiškiausiu ir sunkiausiu sovietuose klausimu," yra išspręsta, ir „visiems laikams išspręsta..."

1953 metų rugsėjo 3 dieną komunistų partijos generalinis sekretorius Chruščiovas, darydamas pranešimą ūkiniais klausimais, nors ir paminėjo kai kuriose vietovėse grūdų derliaus nepankamumą, tačiau savo kalbos išvadoje užtikrino, kad sovietai grūdais apsirūpinę pakankamai.

Stoka grūdų mitybai paaiškėjo tik šiais metais kovo 6 dieną, komunistų partijai išleidus įsaką padidinti dirbamos žemės plotus ir nurodžius šito reikalo priežastis.

Paslėptieji motyvai...

Kad sovietuose jaučiama stoka maisto produktų, o taip pat ir grūdų, nėra jokia paslaptis. Tačiau būtų klaidinga tikėti, jog sovietuose jau stinga dirbamos žemės grūdų derliui užtikrinti. Akcijoje siųsti Sibiran jaunimą nenaudojamus plotus paversti dirbama žeme slypi visai kiti motyvai, kurių svarbiausi:

1) Karinis aspektas. Jau buvusiojo karo metais sovietai, ypač vokiečių kariuomenei užėmus Ukrainą ir kitas vakarines sritis, pajuto ypatingą mitybos paaštrėjimą. Tada padėtį gelbėjo amerikiečių tiekimai. Sibiro plotuose ūkinio užnugario reikalingumas tada ypač išryškėjo.

2) Sunkioji karo pramonė sovietų žymia dalimi kaip tik sutelkta Sibiro srityse. Pagrečiui pramonės tuose plotuose padidėjo gyventojų skaičius. Ūkio gaminių mitybai permetimas Sibiran susijęs su transporto apsunkinimu. Ir ši aplinkybė sovietus skatina bandymans Sibire sudaryti ūkinį užnugarį.

3) Kolonizacinis planas, vykdytas dar caristinės Rusijos laikais, dėl sunkių klimatinių sąlygų ligi šiol nebuvo įtikrovintas. Įsake aiškiai pabrėžiama, jog nenaudojamus plotus paversti dirbama žeme akinamas abiejų lyčių jaunimas. Čia apie savanoriškumą negali būti kalbų. Pakaks įsakyti, o vėliau vykstančiuosius paskelbti „savanoriais". Nuvykusio jaunimo dvejų metų būvyje dalis sudarys šeimas. Kiti dėl kurių kitų priežasčių gali apsibūti.

4) Pašalinimo motyvai. Buvusio karo metai sovietams paliko neužmirštamu pavyzdžiu. Karinio konflikto atvejų sovietai nelaiko negalimu. O tada geriau neturėti elemento, kuris nepakartotų tai, ką sovietams teko patirti buvusio karo metais. Dėl šitų motyvų, neabejotina, sovietai kreips ypatingą dėmesį galimai daugiau jaunimo iš pavergtųjų valstybių permesti Sibiran.

Šia linkme jau padaryta aiški pradžia.

3000 latvių pirmąją dieną

Tik paskelbus Maskvoje kovo 6 d. įsaką, netrukus Rygos siųstuvas pateikė informacijų, jog vienos dienos būvyje latvių jaunimo „savanoriais" įsipareigojo vykti į Sibiro plotus 3000 asmenų.

Lietuvos jaunimas Sibiran

Vilniaus siųstuvas perdavė tokią informaciją:

> „Dešimtys tūkstančių patriotų, partijos pašaukti, išvyko į rytų ir pietryčių rajonus naujų žemių atkovoti. Jiems į pagalbą šalies kolektyvai siunčia galingą techniką, sudedamuosius namus, visa, kas reikalinga. Kauno „Neries" mechaninio liejimo fabriko kolektyvas išsiuntė 360 mažo litražo centrinio apšildymo katilų ir įsipareigojo iki birželio 1 pasiųsti 400 tokių katilų."

Sekančiomis dienomis Vilniaus radio siųstuvas pateikė informacijų, jog savanoriais rašosi komjaunuoliai ir įvairių sričių specialistai. Iš Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos ir kitų vietovių jau išvykę 100 „savanorių" ir per 500 esą „atrinktų" bei partijos „pašauktų". Lietuviai siunčiami į Čkalovo sritį.

Atrinktieji ir „partijos pašauktieji", savaime suprantama, yra įpareigoti vykti naujiems vergų darbams. Pažįstą sovietinę sistemą, susilaukę šitokio „įpareigojimo", žino, kad jie kito pasirinkimo neturi. Kas bandys prieštarauti — tas susilauks dar skaudesnio likimo.

Jonas Tyla.

SKEVELDROS

Politikų pasitarimas

1954 metų vasario 27 dieną New Yorke įvyko VLIKą sudarančių grupių atstovų pasitarimas, kurio darbotvarkės pagrindinę dalį užėmė svarstymai VLIKą perkelti Amerikon. Pateikiami būdingesnieji kalbėtojų samprotavimai:

Sidzikauskas: — Turiu apgailestauti, kad ligi šiol nepasitvirtino mano ankstesnis teigimas ir VLIKas nemirė normalia mirtimi. Be to, jis, VLIKas, kaip žinote, nori būti vyriausiuoju veiksniu. Europoje būdamas tokiu jis būti negali. Dėl to siūlau VLIKą perkelti Amerikon, kad čia būtų sudarytos jam sąlygos tapti vyriausiuoju veiksniu (patylomis, sau: — jei aš jame būsiu).

Rastenis: — Tenka pritarti misterio Sidzikausko idėjai. VLIKą perkėlus Amerikon, laisvinimo veikla būtų konsoliduota (sau: — čia, Amerikoje, VLIKas prilygtų kadai mūsų įsteigtajai Valstybės Tarybai, kurion buvo perkeliami pareigūnai, kad tokiais toliau nebūtų. VLIKą užkonservavus, būtų pašalintas pagrindas kalboms dėl šefo ir VLIKo santykių).

Brakas: — aš paremsiu anksčiau kalbėjusius, tik nesutiksiu su Rastenio samprotavimu, kad VLIKo perkėlimas esanti idėja. Aš pasakysiu daugiau — tai yra būtenybė. Kas VLIKą iš arčiau pažįsta, tas neprieis kitos išvados. Reikia atsiminti, kad pasaulyje yra dvi žmonių rūšys: — vieni dirba, o kiti uždirba. Būdamas Vykdomoje Taryboje tatai aš įsitikinau. Aš uždirbau, o kiti dirbo. Šitas jų elgesys kaip tik parodo VLIKo sąstato silpnumą. Jau šito motyvo — tiksliau koncepcijos — pakanka VLIKo perkėlimui Amerikon.

Kitiems kalbėjusiems suabejojus dėl VLIKo perkėlimo tikslingumo, darbingųjų pasitarimas baigtas nepasiekus sutarimo.

Politikos faktas ar...

„Laisvosios Lietuvos" 11 Nr. pateikta informacija apie LAS pirmininko Amerikoje išrinkimą. Toliau pažymima, jog kalbamos organizacijos centro pirmininku „šiuo laiku yra S. Vykintas" (Povilavičius. A. R.).

Šitas lietuviškos „politikos faktas" toli nenukrypo nuo tiesos, nes informacijoje nieko neužsiminta apie centro valdybos pirmininko kadai vykusius rinkimus.

Turimi tokie patikslinimai:

Kalbami rinkimai vyko korespondenciniu keliu. Nariams buvo išsiuntinėti balsavimo lapeliai su kandidatų sąrašais. Vietoje sudaryta komisija balsams skaičiuoti. Tačiau laiškai su balsavimo lapeliais prieš balsavimą buvo atidaromi Povilavičiaus. Tik po to įteikiami balsavimo komisijai.

Kokio likimo susilaukė kai kurie balsavimo lapeliai — tegalėtų atsakyti pirmininku išsirinkęs...

ARVYDAS RIGMANTAS.

TREMTIES LEIDINIAI

V. Mykolaitis-Putinas
ALTORIŲ ŠEŠĖLY
trijų dalių romanas, gvildenąs kunigo ir peoto pašaukimo problemą. TREMTIES išleistas vienoje knygoje. Laida išsisėmus.

Ignas Šeinius
KUPRELIS
klasikinė apysaka žinomojo mūsų rašytojo.

Vytautas Alantas
PRAGARO POŠVAISTĖS,
netolimą metą vaizduojąs romanas, susilaukęs didžiausio dėmesio.

R. Spalis
DIDŽIOSIOS ATGAILOS,
novelės, kuriose pulsuoja gyvas gyvenimas su gyvais žmonėmis.

Jurgis Savickis
ŠVENTOJI LIETUVA,
romanas. Iki šiol Jurgis Savickis mūsų literatūroje tebuvo žinomas kaip grakštus novelistas, ir tragiškus gyvenimo momentus vaizduojąs su šypsena. „Šventoji Lietuva" yra pirmasis Savickio romanas, kuriame vaizduojama lietuviškos buities iškarpa caristinės verguvės metais. Ir romane Savickis sutinkamas su ta pačia šypsena, kaip ir novelėse.

R. Spalis
GATVĖS BERNIUKO NUOTYKIAI,
nepaprastos intrigos didžiulė apysaka jaunimui ir senimui.

DR. VINCO KUDIRKOS RAŠTAI,
originalioji kūryba ir publicistika žymiojo Varpininko, Lietuvos himno autoriaus. Atspausdinta vienoje knygoje.

Kazimieras Barėnas
GIEDRA VISAD GRĮŽTA,
novelių rinkinys. Vyraująs motyvas - lietuvis savo namuose, savo žemėje. Jo žmonės įvairūs, kaip ir pats gyvenimas. Geri ir blogi, bet visi gyvi ir mieli.

Visi TREMTIES leidiniai įrišti patvariuose drobės viršeliuose. Graži bibliotekos puošmena ir puiki dovana. Gaunami pas įvairiose šalyse esančius TREMTIES atstovus.

TREMTIES Leidyklos adresas:
Simas Miglinas,
c/o TREMTIS,
(13b) Memmingen
Postfach 2, Germany.

ALp(LKA)2787
1954, Nr.101

TREMTIES PASTOGĖJE

PRATĘSIAMA GARBĖS PRENUMERATA

TREMTIES leidyklos artimiausiu laiku numatomų išleisti veikalų — R. Spalio „Gatvės berniuko nuotykių" trilogijos antroji dalis ANT RIBOS ir mūsų rašytojų kūrybos rinktinei GINTARAI, — garbės prenumerata pratęsiama iki gegužės mėnesio pabaigos.

Paskutiniuoju laiku vakarų Vokietijoje pajusta popierio stoka. Stambesniam veikalui išleisti popierį fabrike reikia užsakyti bent keliais mėnesiais prieš veikalo spausdinimą. Tačiau TREMTIES leidinių darbo tatai nesutrukdys. Dedama pastangų, kad numatomos knygos laiku galėtų būti išleistos.

TREMTIES SKAITYTOJAMS

Siunčiant šių metų pirmąjį TREMTIES numerį eilei jos Bičiulių, iš kurių laukiama atsiskaitymo už ankstesnį laiką, buvo atkreiptas dėmesys į prenumeratos padengimą. Žymi dalis laiku atsiuntė atsiskaitymą, kartu padengdami ir šių metų prenumeratą. Tačiau dar yra neatsiskaičiusių tiek už praėjusius metus, tiek už šiuos. Šie Bičiuliai prašomi artimiausiu laiku tatai padaryti. Šita pastanga jie prisidės prie TREMTIES leidimo sąlygų lengvinimo.

KNYGOS TREMTIES SKAITYTOJAMS

Ankstesniuose TREMTIES numeriuose buvo skaitytojai informuoti, jog kiekvienas TREMTIES Bičiulis, iki vasario pabaigos sumokėjęs 1954 metų prenumeratą, pasirinktinai dovanų gaus TREMTIES leidyklos išleistą Igno Šeiniaus KUPRELĮ arba Jurgio Savickio romaną ŠVENTOJI LIETUVA. Visiems susimokėjusiems prenumeratą ligi vasario pabaigos knygos pasiųstos.

TREMTIES leidykla nusprendė suteikti galimybę visiems TREMTIES Bičiuliams pasirinkti vieną minėtų knygų, kurie prenumeratą padengs ligi šių metų birželio pabaigos. Kas siųsdamas prenumeratą nurodys, kurios knygos pageidauja, ji tuojau pat bus pasiųsta.

Taip pat ir nauji TREMTIES prenumeratoriai, užsisakę TREMTĮ 1954 metams ir sumokėję prenumeratą, galės knygų pasirinkimo galimybe pasinaudoti.

GARBĖS PRENUMERATORIAI

TREMTIES roušiamas išleisti knygas (Spalio ANT RIBOS ir savų rašytojų kūrybos rinktinę GINTARAI) užsisakė iš anksto, sumokėdami knygų kainą, ir laikomi garbės prenumeratoriais šie lietuviškosios knygos Bičiuliai:

68) A. Pridotkaitė, Australija, užsisakė abi knygas,

69) Jonas Mikšys, Kanada, užsisakė abi knygas per per Aug. Kuolą,

70) Auksė Šešplaukytė, USA, R. Spalio ANT RIBOS,

71) Ciplickas, USA, per B. Jacikevičių užsisakė ANT RIBOS ir GINTARUS.

72) Kęstutis Puskunigis, USA, per B. Jacikevičių užsisakė ANT RIBOS ir GINTARUS.

73) J. Bružinskas, Anglija, per D. Daunoraitę GINTARUS ir ANT RIBOS.

Tolimesnis garbės prenumeratorių sąrašas bus pateiktas sekančiame TREMTIES numeryje.

*

Dės skelbimų. TREMTIS nuolat gauna laiškų, kuriuose prašomi paskelbti įvairūs skelbimai bei paieškojimai. Pažymima, kad siunčiant skelbimų tekstus prašoma kartu siųsti ir jų padengimą, kad tuo būdu būtų sutaupytas laikas ir išvengta sąskaitų rašinėjimo.

TREMTIS.

TREMTIS leidžiama lietuvybės išlikimo klausimams nagrinėti. Išeina Vakarų Vokietijoje nuo 1950 metų. Ligi 1951 metų pabaigos išėjo kas savaitę. Nuo 1952 metų pradžios išeina kas mėnuo. **Prenumerata metams:** VOKIETIJOJE 8 DM, AMERIKOJE IR KANADOJE 3 dol., kitose šalyse metams 30 tarptautinių kuponų arba 2 dol. **Redaktorius-leidėjas Simas Miglinas.** Rankraščiai taisomi redakcijos nuožiūra. Honoraras nemokamas. Už atspausdintus straipsnius atsakomybės imasi TREMTIES redaktorius.

Adresas: TREMTIS, (13b) Memmingen, Postfach 2, Germany

Spauda: Memminger Zeitung, Verlagsdruckerei, Memmingen, Schrannenplatz 6